

БОЈАН Д. ЂОКИЋ*
Музеј жртава геноцида
Београд

УДК 316.48:323.28(497.115)

Прегледни рад
Примљен: 11.09.2017
Одобрен: 02.10.2017
Страна: 53-78

ОТКОС МЕТОХИЈСКИХ СЕЛА: МАСОВНА ГРОБНИЦА „ВОЛУЈАК“**

*Мјера зла једног рата није само број жртава, него и начин њиховог усмрћења и однос према њима после смрти... Ко не чује и не разумије глас жртава и ко из њега не извуче обавезе и поуке за овоземаљски живот, тај је у сукобу са сопственом душом и људским моралом и склон је новим људским жртвама.
(Otašević, Dobričanin, 2006: 108).*

Сажетак: Рад представља покушај да се на основу доступне грађе анализира страдање српског становништва у метохијским селима Ретимљу и Оптеруши, током јула месеца 1998. године. Отимање и убиство мештана ових села један је од најтежих злочина припадника тзв. Ослободилачке војске Косова. Поред отмице и убиства српског становништва Метохије, рад се бави и масовном гробницом пронађеном у пећини код села Волујак, у којој су нађени посмртни остаци лица које су припадници тзв. Ослободилачке војске Косова јула 1998. године отели из њихових кућа у селима Оптеруша и Ретимље. Злогласна гробница „Волујак“ је оличење монструозног страдања српског становништва на Косову и Метохији.

Кључне речи: Косово и Метохија, Волујак, Ретимље, Оптеруша, Зочиште, Ораховац, ОВК, отмица

Уводник

Оружани сукоб на Косову и Метохији између снага Савезне Републике Југославије (СРЈ) и албанске паравојне формације тзв. Ослободилачке војске Косова (ОВК) произвео је велико страдање цивила. За злочине над српским и другим мањинским становништвом, али и над многим грађанима албанске националности, одговорни су били припадници албанских паравојних форма-

* bojandjokic2005@yahoo.com

** Чланак је настао као резултат истраживања на пројекту „Злочини на територији бивше Југославије у XX и XXI веку“, који је финансирало Министарство културе и информисања Републике Србије (Годишњим уговором за финансирање Музеја жртава геноцида за 2017. годину).

ција. Један од великих злочина, за који се мало зна у јавности и историографији, извршен је у току јула 1998. године над мештанима села Ретимље и Оптеруша у Метохији. Посмртни остаци отетих мештана ових села пронађени су у масовној гробници у атару села Волујак код Клине.

Споразум о мирном решењу сукоба на Косову и Метохији који је потписан 13. октобра 1998. године између председника тадашње СРЈ Слободана Милошевића и специјалног америчког изасланика Ричарда Холбрука довео је до одлагања ексхумација посмртних остатака жртава злочина извршеног јула 1998. године. Према том споразуму, требало је да се са Косова и Метохије повуку све додатне снаге Војске Југославије и Министарства унутрашњих послова Републике Србије које су ангажоване у борби против припадника ОВК. Повлачење безбедносних снага СРЈ довело је до поновног заузимања положаја албанских паравојних формација на Косову и Метохији и самим тим није било сигурно да се изађе на терен и изврши ексхумација жртава сахрањених у масовним гробницама широм Метохије.¹ Уследила је НАТО агресија на СРЈ и жесток сукоб са албанским паравојним формацијама на терену. Након потписивања војно – техничког споразума у Куманову и усвајања Резолуције 1244 у Савету безбедности Организације уједињених нација, после више од осам деценија живота унутар југословенске државе, територија Косова и Метохије је де факто изузета из састава Републике Србије и СРЈ (Бјелица, 2006: 419). Тиме су масовне гробнице на Косову и Метохији остале ван домаћаја власти у СРЈ и могућност да државни органи СРЈ предводе ексхумације и обдукције жртава.

Фонд за хуманитарно право правилно је констатовао да су за већину отмица припадника мањинских заједница на Косову и Метохији били одговорни припадници тзв. Ослободилачке војске Косова. Припадници ОВК трудили су се да сакрију трагове о извршеном злочину, јер су тела многих жртава пронађена на удаљености од 50 и више километара од места отмице.² Рад се управо бави отетим лицима у општини Ораховац у јулу 1998. године, која су касније убијена и бачена у јаму (Отета истина, 10/2007: 29). Јама је пронађена у пећини, у селу Волујак, у којој је нађено 26 особа српске националности, неки, од око 40-ак отетих лица у општини Ораховац у јулу 1998. године. Такође, у јами су пронађени и идентификовани посмртни остаци за три лица албанске националности (Оташевић, Dobričanin, 2006: 111).

У почетку нашег истраживања је било много нејасноћа у овом случају, а и подаци су били опречни. Ово се посебно односи на број жртава пронађених у Волујку. Одмах пошто је масовна гробница откривена јавности, Фонд за хуманитарно право је писао да су, на основу пронађених фрагментарних посмртних остатака, форензичари дошли до закључка да се највероватније ради о 24 тела

¹ Влада СРЈ упутила је позив тиму угледних финских патолога да, као непристрасан стручни тим, изврши ексхумацију и обави патолошку анализу посмртних остатака пронађених у Волујку и на другим локацијама. Међутим, ископавања нису започета у децембру 1998. године како је било договорено из безбедносних и других разлога. (*Злочини албанских терориста 1995 – 1998.*, 1999: 104).

² Fond za humanitarno pravo 14277: 2005, 2-4). Овај извештај је сачињен на основу обдукционих записника и потврда које су породице доставиле Фонду за хуманитарно право, интервјуа са сведоцима, као и коришћењем документације Координационог центра за Косово и Метохију.

(Fond za humanitarno pravo 14277, 2005: 2-4). Међутим, портпарол УНМИК-а Марсија Пул је саопштила да је у масовној гробници пронађено 22 тела „неалбанаца“ (Отета истина, 4/2005: 5, 7).³ Српски извори су веровали да је у јами најмање 50 жртава, углавном из Ретимља, Оптеруше и Зочишта, села одакле су отете читаве породице (Отета истина, 4/2005: 5). Касније се дошло до податка да су у јами откривена 23 посмртна остатка убијених (Отета истина, 4/2005: 6). Гвозден Гагић, експерт Комисије за нестала лица Републике Србије, навео је у једном интервјуу да је пронађено 37 тела у две масовне гробнице, „Волујак“ и „Малишево“ (Отета истина, 4/2005: 9).⁴ На другом месту наведен је податак да је у те две гробнице пронађено 35 тела: 22 у „Волујку“ и 13 у „Малишеву“ (Отета истина, 4/2005: 25). Славиша Добричанин је писао да су у Волујку пронађени остаци скелета од 23 леша (Оташевић, Dobričaniin, 2006: 111). Припадник ОБК, Синан Морина, сумњичио се за убиство 25 лица српске националности села Ретимља и Оптеруше (www.politika.rs, 15.10.2014). На једном месту смо пронашли податак да су у пукотини Волујка пронађени посмртни остаци 26 српских цивила отетих приликом офанзиве ОБК на ораховачку општину у јулу 1998. године (www.yugofile.org.uk.pdfs/PANORAMA%2020081218.pdf, 27.11.2014). *Политика* је објавила информацију да је 11 лица из фамилије Костић пронађено у Волујку заједно са још 18 лица српске националности отетих у јулу 1998. године (www.politika.rs, 15.10.2014). У званичним подацима Републике Србије наведено је да су пронађени посмртни остаци за 30 лица, од којих је идентификовано 26, од чега је 23 мештана села Ретимље, Оптеруша и из Ораховца.⁵ У књизи Павла Џелетовића Иванова *Злочини Арбанаса над Србима*, наведена је изјава Верице Томановић из 2012. године, председника Удружења киднапованих и несталих на Косову и Метохији, у којој се тврдило да су у Волујку пронађени спаљени остаци за 25 лица (Џелетовић Иванов, 2014: 135). Међутим, у часопису овог удружења који носи назив *Отета истина* на једном месту наведен је податак да су у пећини Волујак пронађени посмртни остаци за 28 лица (Отета истина, 26/2011: 29-30).

Наше истраживање је показало да су у селу Волујак пронађени посмртни остаци за 33 лица, од којих за 4 лица на тзв. локацији „Волујак 1“, и за 29 лица на тзв. локацији „Волујак 2“.

Према непотврђеним подацима, које је аутор добио усмено у Комисији за нестала лица Републике Србије, локација „Волујак 1“ односи се на гробницу која је откривена још 1998. године. На тој локацији су пронађена 4 тела⁶

³ УНМИК – цивилна мисија Организације Уједињених нација на Косову и Метохији. Прим. аутора.

⁴ Опширније о масовној гробници у Малишеву видети: Ђокић, 2015: 122 – 141.

⁵ Архив Музеја жртава геноцида, (АМЖГ), Фонд о ратним сукобима од 1991. године, Косово и Метохија, несрећена архивска грађа, Република Србија, Министарство унутрашњих послова, Управа за борбу против организованог криминала, Допис министру Драгану Јочићу о пронађеној масовној гробници Волујак, од 20. априла 2005. године.

⁶ На једном месту пронашли смо информацију да су у селу Волујак пет посмртних остатака пронађена почетком 1999. године (Отета истина, 4/2005: 6). На другом месту пронашли смо податак да је у Волујку, на месту званом „Волујачка чука“ пронађено 3. октобра 1998. године пет НН лешева у поодмаклој фази распадања (Комитет за прикупљање података о извршеним злочинима против човечности и међународног права, 2001: 136). Дана 3. октобра 1998. године у

грађана отетих у Метохији. Тела су пребачена у мртвачницу у Приштину. По доласку КФОР-а на Косово и Метохију, закопана су на Драгодану, а после поново ексхумирана, идентификована и предата породицама.⁷ У питању су посмртни остаци за 2 припадника ромске, једног припадника ашкалијске и једног припадника српске националности:

1. Исаку (Хајрулах) Азем, рођен 18. марта 1953, Ром, механичар ПКБ „Орвин“, 5. деце.
2. Исаку (Азем) Висар, рођен 22. јануара 1978, Ром, механичар ПКБ „Орвин“, 1. дете.
3. Томић (Ђорђе) Светозар, рођен 14. фебруара 1946, Србин, директор банке, 3. деце.
4. Хамза (Гани) Агрон, рођен 14. фебруара 1968, Ашкалија, радник „18. новембра“, 3. дете.

Обзиром да нам за сада није доступна документација о тзв. локацији „Волујак 1“, наш рад бави се локацијом која је позната под називом „Волујак 2“. На овој локацији пронађено је више жртава, а и материјал за истраживање је обиман. Ова масовна гробница носи ознаку ФКТ20.

Масовна гробница ФКТ20 пронађена је код села Волујак, 10-15 километара јужније од општине Клина. Углавном се ради о српским жртвама из ораховачког краја које су отели припадници ОВК јула 1998. године. Жртве су претходно мучене, потом убијене и бачене у јаму. Све жртве пронађене у масовној гробници били су цивили. Вест о пронађеној масовној гробници у јами код села Волујак обзнањена је 18. априла 2005. године, а албански медији на Косову и Метохији су само штуро пренели информацију (Отета истина, 4/2005: 6, 8).

За сада не постоје поуздани подаци како је УНМИК полиција дошла до информације о овој масовној гробници. Тешко је рећи да ли су за откривање масовне гробнице одговорни „набујали потоци“ који су плавили јаме и пећине Волујка и избацили на површину неколико скелета или је неко од савесних грађана албанске националности открио злодела својих сународника (Отета истина, 4/2005: 5). Према подацима, масовна гробница откривена је пријавом једног локалног Албанца (Отета истина, 4/2005: 6). Постоји податак да је још 2001. године један албански дечак пронашао људску кост и донео је кући. Његов отац је одмах пријавио тај случај косовским властима (Отета истина, 4/2005: 6; www.politika.rs, 15.10.2014).

селу Волујак, на месту „Волујачка чука“, у стени у којој се налази јама дубине око 20 метара пронађено је пет НН лешева. На ширем подручју око јаме, пронађено је више људских костију, као и делови одеће и обуће, које су највероватније развукли пси и дивље животиње. Наведено према: Савезно министарство за иностране послове, 2000: 230 – 241. У суботу, 3. октобра 1998. године, недалеко од рудника боксита „Волујак“, у пределу гробничких планина, јужно од КLINE, пронађена је масовна гробница. Првог дана пронађени су посмртни остаци пет лица, чији идентитет није утврђен. У близини гробнице пронађени су ровови и бункер које су албанске паравојне формације користиле за надгледање овог дела Метохије. Наведено према: *Злочини албанских терориста 1995 – 1998.*, 1999: 83.

⁷ АМЖГ, Фонд о ратним сукобима од 1991. године, Косово и Метохија, несређена архивска грађа, Влада Републике Србије, Комисија за нестала лица, Списак киднапованих Срба и Рома од 11. до 19. јула на територији општине Ораховац. КФОР – међународне безбедносне снаге на Косову и Метохији.

Према многим подацима, изгледа да је и власт у Републици Србији знала за постојање масовне гробнице у Вољују. Овај закључак изводимо из изјаве Небојше Човића, бившег председника Координационог центра за Косово и Метохију, који је 2005. године казао да је властима у Републици Србији била позната локација масовне гробнице у Вољују, „али да стручњацима до данас није био дозвољен приступ“ (www.glasamerike.net, 14.10.2014). У једном допису Управе за борбу против организованог криминала упућеног Драгану Јочићу, тадашњем министру унутрашњих послова Републике Србије, наведен је податак да је локација „Вољујак“ пронађена 2001. године од припадника локалне међународне полиције.⁸ Са друге стране, постоји податак да су српске власти одмах након завршетка НАТО агресије на СРЈ 1999. године захтевали од УНМИК-а да истражи ову масовну гробницу (Отета истина, 10/2007: 29). Српске власти обавестиле су и Међународни суд за бившу Југославију у Хагу о постојању масовне гробнице у Вољују. Њихови истражитељи су изашли на терен, али нису пронашли масовну гробницу (www.politika.rs, 15.10.2014). Према писању часописа *Отета истина*, масовну гробницу у Вољују помињао је 1998. године и припадник ОВК Љуан Мазреку, након што је признао злочине у Клечки (Отета истина, 10/2007: 29).⁹ У извештају Мисије Организације за европску безбедност и сарадњу (ОЕБС) на Косову и Метохији наведено је да су отети преко лета 1998. године пронађени мртви. Исти извештај је пренео податак да је 9. септембра 1998. године полиција Републике Србије открила тела 34 лица српске и црногорске националности у масовној гробници у селу Глођане, близу једне базе ОВК. Према наводима ОЕБС-а, власти су тврдиле да су 27. августа 1998. године откриле масовне гробнице лица српске и црногорске националности, и делимично спаљена тела у близини Клечке и у руднику Вољујак (ОЕБС, 2001: 142). Судаћи према свему, за ову гробницу се знало и пре 2005. године.

Иако се у допису Управе за борбу против организованог криминала Републике Србије тврдило да је масовна гробница пронађена априла 2001. године и да су још тада пронађени фрагментарни делови тела, који су изузети и послати на ДНК анализу,¹⁰ сматрамо да се за њу знало још 1998. године. На то упућују подаци на које смо већ указали.

Са комплетним прегледом локације започело се априла 2005. године, када је уз помоћ КФОР-а испражњена вода из пећине.¹¹ Одмах потом, приступило се ексхумацији и реасоцијацији пронађених посмртних остатака.

⁸ АМЖГ, Фонд о ратним сукобима од 1991. године, Косово и Метохија, несређена архивска грађа, Република Србија, Министарство унутрашњих послова, Управа за борбу против организованог криминала, Допис министру Драгану Јочићу о пронађеној масовној гробници Вољујак, од 20. априла 2005. године.

⁹ У близини Вољујка налази се Клечка, јама у којој су 1998. године пронађени посмртни остаци лица српске и албанске националности ликвидираних од припадника ОВК. Прим. аутора.

¹⁰ АМЖГ, Фонд о ратним сукобима од 1991. године, Косово и Метохија, несређена архивска грађа, Република Србија, Министарство унутрашњих послова, Управа за борбу против организованог криминала, Допис министру Драгану Јочићу о пронађеној масовној гробници Вољујак, од 20. априла 2005. године. Према свему судаћи, нека тела су сахрањена на градском гробљу у Пећи. Прим. аутора.

¹¹ Исто. Информација о гробници је држана у потаји до 2005. године, када је медијима пренета информација о проналаску масовне гробнице. Прим. аутора.

Истраживања и ископавања масовне гробнице радила је истражна јединица УНМИК-а од 10. до 30. априла 2005. године, уз присуство експерата и представника Комисије Савета министара Државне заједнице Србије и Црне Горе за нестала лица (Fond za humanitarno pravo 14277: 2-4). Посмртни остаци пренети су у међународни патолошки центар за обдукцију у Малишево код Ораховца, а ДНК анализе урађене су у Тузли (Отета истина, 4/2005: 5).

Пронађена злогласна јама је попут оних које су усташе производиле у Независној држави Хрватској, у којима су многи припадници српског, јеврејског и ромског народа нашли свој вечни покој. На локацији где су пронађени посмртни остаци настрадалих, налазе се јаме и пећине некадашњег рудника Волујак. Посмртни остаци су пронађени на самом уласку у пећину (јаму) која се налази под великим каменим масивом. Јама је дубока између 20 и 30 метара, а дугачка око километар. О самој локацији постоји веродостојан запис: „Пећина је... дужине око 700 метара са улазним отвором око 20 метара, која се каскадно спушта ка крају и конусно сужава са местимичним проширењима. Дном пећине тече поток који је направио пет природних бунара, пречника око 5 метара, из којих се вода прелива из једног у други и немогуће их је прећи без додатне опреме... Улазни део пећине прекривен је већим слојем растресите земље који се ту нашао неприродно и вероватно са циљем да се прикрију тела, јер је остала структура пећине, сем тог улазног дела, каменита. У самој пећини пронађене су две олупине од моторних возила, више аутомобилских гума и другог отпада, као и већа количина костију животињског порекла“.¹² Како би се сакрили трагови злочина и прикрила истина, припадници ОВК су преко лешева бацали смеће, старе аутомобиле, кости угинуле стоке, шут, угинула говеда и друге отпатке (Отета истина, 4/2005: 5).¹³ Осим овога, детаљна истраживања, археолошко – антрополошка ископавања и ексхумације је отежавало и то што је јама била пуна воде (Отета истина, 4/2005: 6). Вода је плавила јаме и пећине и додатно затрпавала жртве (Отета истина, 4/2005: 4).¹⁴ Тек када је вода из пећине испражњена, започета су ископавања.¹⁵ Такође, терен на овом простору је веома стрм и неприступачан, па је много времена потрошено у раскрчивању терена, како би се омогућио приступ пећини (Отета истина, 4/2005: 6-7).

За сада се не може дати одлучан одговор на питање да ли је локација на којој је пронађена масовна гробница била стратиште на коме су жртве убијене. *Политика* је писала да постоји извештај форензичара Европске уније из де-

¹² АМЖГ, Фонд о ратним сукобима од 1991. године, Косово и Метохија, несрећена архивска грађа, Република Србија, Министарство унутрашњих послова, Управа за борбу против организованог криминала, Допис министру Драгану Јочићу о пронађеној масовној гробници Волујак, од 20. априла 2005. године.

¹³ На једном месту је наведено: „Жртве су бацане у јаму дубоку 30 метара а онда су камиони са обале засипали песак и камење на бачене жртве“ (Отета истина, 4/2005: 4).

¹⁴ Тела убијених кише су односиле у дубину и прекривале муљем (Отета истина, 10/2007: 29).

¹⁵ АМЖГ, Фонд о ратним сукобима од 1991. године, Косово и Метохија, несрећена архивска грађа, Република Србија, Министарство унутрашњих послова, Управа за борбу против организованог криминала, Допис министру Драгану Јочићу о пронађеној масовној гробници Волујак, од 20. априла 2005. године.

цембра 1999. године у коме је наведено да је пећину Волујак користио ОВК као затвор и као стратиште за отете грађане (www.politika.rs, 23.10.2015; Отета истина, 10/2007: 29). Са друге стране, постоји информација да су тела убијених само сакривена у пећини Волујак (www.politika.rs, 23.10.2015; Отета истина, 10/2007: 29). У оптужници и првостепеној пресуди против Синана Морине тврдило се да је утврђено да су припадници ОВК заробљене мушкарце превезли до места Волујак и тамо их убили (Отета истина, 11/2007: 17; Отета истина, 12/2007: 30).¹⁶ Међутим, тешко је рећи да ли су са литице живи скончавали, на њој стрелани, или у Волујак довожени мртви, па у јаму бацани (Отета истина, 4/2005: 5). Иако није потпуно јасно да ли су убијени у Волујку или су ту само сахрањени, извесно је да је смрт код свих жртава „насилна и да је наступила услед дејства пројектила испалених из ручног ватреног оружја, а један број и због дејства механичких предмета“ (Otašević, Dobričanin, 2006: 111).¹⁷ Гледајући све доказе, мишљења смо да је локација била стратиште, али коначан одговор на ово питање може дати само ефикасна и делотворна истрага.¹⁸

За отимање и убиство мештана Метохије, који су пронађени у масовној гробници „Волујак“, одговорна је ОВК. Волујак је локација где су припадници ОВК покушали да сакрију свој злочин, јер у близини нема становништва, а јама се налази под огромним каменим масивом. Такође, треба имати у виду да се масовна гробница налази у близини Драгобиља, где је био главни штаб ОВК. Према подацима, село Волујак је пре и у току ратних сукоба било јако упориште ОВК (Отета истина, 4/2005: 4). Главни командант овог подручја био је Рамуш Харадинај.¹⁹

¹⁶ АМЖГ, Фонд о ратним сукобима од 1991. године, Косово и Метохија, несређена архивска грађа, Република Србија, Тужилаштво за ратне злочине, Окружни суд у Београду, Веће за ратне злочине, Оптужница против Синана Морине од 13. јула 2007. године; АМЖГ, Фонд о ратним сукобима од 1991. године, Косово и Метохија, несређена архивска грађа, Окружни суд у Београду, Веће за ратне злочине, Пресуда К. В. 2/07, од 20. децембра 2007. године у кривичном предмету против окривљеног Синана Морине.

¹⁷ Ово је утврдила судско – медицинска експертиза, а на једном месту смо пронашли податак да су у посмртним остацима жртава пронађене рупе од метака (www.yugofile.org.uk/pdfs/PANORAMA%2020081218.pdf, 27.11.2014).

¹⁸ На једном месту наведен је податак да је група одведена до ивице пукотине и да су они срећни умрли од устреља у главу из пиштоља и бачени у јаму (www.yugofile.org.uk/pdfs/PANORAMA%2020081218.pdf, 27.11.2014).

¹⁹ Откривање масовних гробница „Волујак“ и „Малишево“, Вељко Одаловић, председник Комисије за отета и нестала лица Републике Србије, довео је у везу са одласком Рамуша Харадинаја у Хаг, јер су масовне гробнице пронађене у његовој зони одговорности (www.pregled.com, 28.5.2015). Рамуш (Хилмија) Харадинај, рођен је 1968. године у селу Глођане, општина Дечани. У Швајцарску је емигрирао 1989. Завршио је диверзантско-терористичку обуку 1996, а у Албанији је учествовао у стварању логистичких база у Куксу и Тропоји, одакле је с групом сарадника континуирано убацивао оружје на Косово и Метохију. Незаконито је ушао у земљу 1997. године, и заједно са својом браћом, Даутом и Шкељзенем, организовао терористичке нападе на полицијско одељење у селу Рзњић, општина Дечани, и селу Поношевац, општина Ђаковица, као и на избегличка насеља у Јунику и Бабалоћу. У Глођанима је 1998. године формирао диверзантско-терористичку групу и штаб ОВК за Метохију. Његова специјална јединица, под називом „Црни орлови“, отела је и убила више десетина српских цивила (један број лешева је пронађен у Радонђићком језеру и сеоским бунарима у општини Дечани). После формирања Косовског заштитног

Страдалништво метохијских села

Током оружаног сукоба на Косову и Метохији, насиље и терор албанских паравојних формација огледали су се, пре свега, у отмицама и убиствима грађана српске националности.²⁰ Први озбиљан, велики и безобзиран напад припадника ОВК на цивилно становништво извршен је у општини Обилић јуна 1998. године. Тада је са угљенокопа Белаћевац отето неколико људи и њихова судбина је и сада непозната. Међутим, значајнији и мање познат српској историјској науци је догађај који се збио јула 1998. године. Тада је у Метохији избио велики оружани сукоб између безбедносних трупа СРЈ и албанске паравојне формације ОВК. Последица јулског сукоба била је велико страдање цивилних жртава српске националности за које су одговорни припадници ОВК.

Према подацима, ратна дејства у околини Ораховаца трајала су од 11. до 22. јула 1998. године (Отета истина, 26/2011: 29; Отета истина, 19/2009: 15). Метохијска општина Ораховац и околна села нападнути су од припадника ОВК 17. јула 1998. године. Током напада, овај метохијски део био је опкољен и под непрекидном ватром. Иза ове офанзиве крила се намера ОВК да успостави потпуну контролу над Косовом и Метохијом и протеривања српског становништва са тог подручја.²¹ Приликом напада отето је око 100 грађана српске и ромске националности. Убрзо је ослобођено око 60 отетих, док се судбина за око 40 грађана није знала. У раду се управо бавимо једним бројем ових отетих лица која су касније пронађена у масовној гробници „Волујак“. Жртве су припадале групи људи које је ОВК отела углавном у периоду од 17. до 19. јула 1998. године, када је контролисала Ораховац. Отета и нестала лица за време напада ОВК на Ораховац пронађена су у две масовне гробнице – Малишево и Волујак.

Напад ОВК на Ораховац покренут је 17. јула 1998. године са циљем да се освоји град и створи „слободна територија“ на Косову и Метохији. То је први велики, организован напад ОВК и прва борба ОВК и безбедносних снага СРЈ у градској средини. У нападу је ОВК овладала највећим делом града, осим дела у коме је српско становништво било груписано. У нападу је ОВК заузела Дом здравља, пошту и друге јавне зграде у општини. Током напада, припадници ОВК спроводили су организовано насиље и терор над припадницима срп-

корпуса, именован је за заменика команданта. Против Рамуша Харадинаја је Тужилаштво Републике Србије поднело 108 кривичних пријава. У њима се сумњичио да је извршио кривична дела тероризма, удруживања ради непријатељске делатности, као и због убиства цивила (Влада Републике Србије, 2003: 165 – 168). Рамуш Харадинај је био оптужен пред Међународним кривичним судом за бившу Југославију у Хагу за злочине извршене на Косову и Метохији. Међународни кривични суд у Хагу, услед недостатка доказа, ослободио је Рамуша Харадинаја одговорности за злочине извршене на Косову и Метохији. Сви кључни сведоци који су били предвиђени да сведоче против Рамуша Харадинаја су убијени пре или током суђења. Прим. аутора.

²⁰ Опширније о отмицама мањинског становништва на Косову и Метохији видети: Ђокић, 2015: 123 – 144.

²¹ АМЖГ, Фонд о ратним сукобима од 1991. године, Косово и Метохија, несређена архивска грађа, Тужилаштво за ратне злочине, Окружни суд у Београду, Веће за ратне злочине, *Ortužnica protiv Sinana Morine*, од 13. јула 2007. године.

ске националности. Интересантно је да се после завршетка НАТО агресије на СРЈ и повлачења оружаних снага СРЈ из покрајине ова матрица насиља и терора над припадницима српске заједнице у Ораховцу пресликала на целој територији покрајине.

Током напада, припадници ОВК су спроводили терор над припадницима српске националности. Прво су отели 11. јула 1998. године Југослава Костића из села Ретимље на његовом радном месту. Током офанзиве, ОВК је 18. јула напала и ораховачка села Ретимље и Оптеруша и том приликом су отети готово сви мушкарци српске националности ових села, којима се након тога изгубио сваки траг. Ретимље и Оптеруша су после напада етнички очишћена, односно српско становништво је протерано. У овим селима није било безбедносних група СРЈ, па је становништво, безуспешно, покушало само да се одбрани од оружаног напада.

Разлог зашто је општина Ораховац изабрана за мету напада, лежи у чињеници да се налази у близини албанске границе и што су у граду били присутни само припадници Министарства унутрашњих послова Републике Србије. Припадници Војске Југославије нису били стационарани у Ораховцу и они су ангажовани тек у контраофанзиви која је уследила. О циљевима напада припадника ОВК на Ораховац новинар Живојин Ракочевећ оставио је вредно сведочанство: „ОВК је од Ораховца пробала да направи ратну престоницу и да дефинитивно уништи елементарне форме суживота. Основна порука тог и осталих злочина је била: после овога нећете више живети заједно! За такав злочин били су потребни невини цивили, деца, старци и жене, била је потребна свирепост која се не памти и помера границе злочина после којих више ништа није исто“ (www.vesti-online.com, 5.10.2015). Током јулске офанзиве ОВК на Ораховац, биле су прекинуте све телефонске линије, град је остао без струје, а припадници ОВК су се утврдили у граду, ископавши ровове и путеве и поставивши барикаде и мине на путевима. Из напред наведеног је видљиво да је офанзива ОВК унапред и добро испланирана.

После контраофанзиве здружених снага СРЈ, припадници ОВК потиснути су из општине Ораховац. Контраофанзива је започела 18. јула пре подне, а напад на Ораховац 19. јула исто пре подне. После великог оружаног сукоба, град је 19. јула ослобођен. Припадници ОВК били су принуђени на повлачење, а са њима је избегао велики број лица албанске националности који су се убрзо вратили својим кућама. Припадници ОВК повукли су се ка Малишеву, где се налазио главни штаб ОВК и ка Дреници. Велике борбе са припадницима ОВК вођене су и следећег дана, 20. јула, у околини Ораховца. Борбе са припадницима ОВК настављене су у наредном периоду широм Косова и Метохије, све до потписивања споразума Милошевић – Холбрук.

Током офанзиве на метохијску општину Ораховац и околна села, припадници ОВК су убили 7 особа, а отели око 100 грађана српске и ромске националности, углавном цивила из ораховачких села Оптеруша, Ретимље и Зочиште (Отета истина, 15/2008: 17-18; Отета истина, 23/2010: 7; Отета истина, 26/2011: 29; www.kurir-info.rs, 15.10.2014). Околности шта се дешавало у овим метохијским селима, најбоље сведоче подаци које је прикупио Фонд за хуманитарно право.

Према писању Фонда за хуманитарно право (Fond za humanitarno pravo 14277, 2005: 2-4; Fond za humanitarno pravo, 2011: 230-240), околности шта се дешавало у ораховачким селима 1998. године могу се сажети на следећи начин:

Током јула месеца 1998. године, припадници ОВК су из ораховачких села Ретимље и Оптеруша отели 24 лица мушког пола, српске националности. Припадници ОВК одвезли су их камионом из села, у присуству њихових породица. Породице су пријавиле њихов нестанак Међународном комитету Црвеног крста и свим осталим релевантним институцијама.

Према наводима Фонда за хуманитарно право, у селу Оптеруша било је око 300 – 400 кућа. Од тога су 12 биле српске, са 54 чланова домаћинства. Ово село налази се у близини села Ретимље и Зочиште, која су током јула 1998. године такође пострадала. Почетком јула 1998. године, ОВК је ископала ровове и поставила контролне пунктове на путу ка Оптеруши. Већина лица српске националности напустили су село, када је започела прва пуцњава. Бојазан је натерала остала лица српске националности да заједно проводе ноћи, па су од 14. јула 1998. године почели ноћи да проводе заједно. У кући Младена Божанића, спавало је 14 лица српске националности из Оптеруше. Три дана касније, 17. јула 1998. године, у Оптеруши је било укупно 17 лица српске националности (9 мушкараца и 8 жена). Од тога, у кући Младена Божанића налазило се 14 лица: супружници Младен и Драгица Божанић и њихов син Немања, затим Добрила Божанић (Младенова мајка), Божидар Божанић (Младенов ујак), Душанка Божанић (Младенова ујна), Новица Божанић (син Божидара и Душанке), супружници Миодраг и Славка Бурџић, Спаса Бурџић (Миодрагов брат), супружници Спаса и Славица Банзић, Десанка Банзић (Спасина мајка) и Срећко Симић.

Оружани напад припадника ОВК на село започео је у ноћи 17/18. јула, а припадници српске националности пружили су отпор. Како нису добили адекватну помоћ од полиције, одлучили су да се предају. У јутарњим часовима, 18. јула 1998. године, у двориште породице Божанић, ушло је неколико десетина припадника ОВК. Међу њима су припадници српске националности препознали своје албанске комшије: Хацију (Азем) Мазреку, који је био у црној униформи и понашао се као командант операције, Ејуп (Касум) Кабаши, командант јединице ОВК из Оптеруше, Седат (Али) Кабаши, Сокол (Мелит) Битићи, Али (Дахим) Битићи и Сулејман Битићи, сви из Оптеруше. Припадници ОВК су сва лица српске националности укрцали на трактор и пребацили до главног пута Ораховац – Сува Река. Тамо су их укрцали на камион. Супружнике Милутина и Станојку Бурџић и Олгу Симић довели су аутом, и укрцали их у исти камион. Камион је отета лица српске националности одвезао у село Пећане (или Семетиште),²² где су смештени у једну недовршену зграду. Мушкарце су одвели у подрум исте зграде, где су у току ноћи испитивани и злостављани.

²² На сајту Фонда за хуманитарно право наведено је да је у питању село Семетиште (www.hlc-rc.org, 14.4.2015). И у документу Комисије за нестала лица Републике Србије указано је да је у питању село Семетиште (АМЖГ, Фонд о ратним сукобима од 1991. године, Косово и Метохија,

Следећег дана, 19. јула 1998. године, припадници ОВК су жене и старца Милутина Бурџића минибусом одвезли у село Зочиште како би тамошњем српском становништву предали позив на предају. Писмо у којем су се лица српске националности позивали на предају написао је Младен Божанић, по наређењу припадника ОВК, а било је насловљено на неког Зорана,²³ који је организовао цивилну заштиту у селу. Када је писмо предато, припадници ОВК дозволили су Милутину Бурџићу и женама да оду у манастир Свети Врачи²⁴ у Зочишту, где су провели ноћ. Мушкарци су задржани у Пећанима: Младен, Немања, Божидар и Новица Божанић, Миодраг и Спаса Бурџић и Спаса Банзић. Срећко Симић одведен је у Ретимље, како би тамошњем српском становништву предао поруку да се предају. Од тада, судбина мушкараца је била непозната, све до откривања масовне гробнице у пећини.

Слична судбина задесила је и српске мештане села Ретимље. Околности шта се десило српском становништву из села Ретимље, такође, наводимо према подацима које је прикупио Фонд за хуманитарно право. Према писању Фонда за хуманитарно право, у Ретимљу је било 10 српских имања, са око 45 чланова домаћинства. Село Ретимље имало је око 120 албанских кућа. Прво су припадници ОВК отели Југослава Костића, чувара винограда фирме ПКБ „Орвин“, у близини села 11. јула 1998. године.²⁵ Следећег дана је Сафет Тачи из Ретимља донео писмо од отетог Југослава, у којем је писало: „Тата, мој живот је у вашим рукама. Мораш да сакупиш сво оружје, до последњег метка и предаш да би мене ослободио“. Отац Југослава Костића отишао је у Ораховац и тражио дозволу од власти да предају оружје, али се вратио у село без одобрења. После сазнања о отмици Југослава Костића, албанско становништво, углавном жене и деца, напустили су село, у страху од одмазде. Мушкарци албанске националности су већ у јуну месецу почели да се преко дана склањају ван села, а враћали су се увече да преспавају. У Ретимљу је остало 26 лица српске националности (17 мушкараца и 9 жена). У питању су: супружници Младен и Ангелина Костић и њихов син Небојша, Младенов брат Анђелко и

несређена архивска грађа, Влада Републике Србије, Комисија за нестала лица, Информација о киднаповању Срба из села Ретимље и Оптеруша, бр. 4/4-11-0001/2006-233, од 6. октобра 2006. године; Fond za humanitarno pravo, 2011: 239). У оптужници против Синана Морине и у документу Фонда за хуманитарно право 142772, прецизира се да је у питању село Пећане. У првостепеној пресуди Окружног суда у Београду наведено је да је у питању село Пећане (АМЖГ, Фонд о ратним сукобима од 1991. године, Косово и Метохија, несређена архивска грађа, Окружни суд у Београду, Веће за ратне злочине, Пресуда К. В. 2/07, од 20. децембра 2007. године у кривичном предмету против окривљеног Синана Морине).

²³ Према једном документу, писмо је требало предати Зорану Станишићу или Чедомиру Јовановићу. У поруци је писало да ће ослободити отете српске мештане из села Ретимља и Оптеруше ако се предају српски мештани из Зочишта (АМЖГ, Фонд грађе о ратним сукобима од 1991. године, Косово и Метохија, Влада Републике Србије, Комисија за нестала лица, Информација о киднаповању Срба из села Ретимље и Оптеруша, бр. 4/4-11-0001/2006-233, од 6. октобра 2006. године).

²⁴ Манастир је саграђен у 14. веку. Оштећен је током ратних дејстава у јулу 1998. године, а 1999. је порушен од екстремних лица албанске националности. Обнова манастира почела је 2004. године. Прим. аутора.

²⁵ *Политика* је писала да је отет 10. јула (www.politika.rs, 15.10.2014).

његова супруга Живка, њихов син Живко, Лазарка и њени синови Миодраг и Светислав Костић, Витомир и Живоротка Костић, Димитрије Костић, његови синови Вјекослав и Мирољуб и кћи Момирка, Сашко Костић, Петра Костић и њени синови Тодор и Лазар, супружници Станоје и Косара Костић и њихов син Срећко, супружници Рајко и Мирјана Николић и њихов син Цветко и Десанка Цуцуревић.

Касно увече 17. јула, започела је пуцњава из Оптеруше у правцу села Ретимље. У том нападу је убијен Анђелко Костић.²⁶

Око поднева, 18. јула, у село Ретимље долази Срећко Симић из Оптеруше, који је по наређењу припадника ОВК донео писмо у којем се српском становништву у Ретимљу поручивало да ће бити слободни ако предају оружје. Младен Костић и Срећко Симић отишли су у Оптерушу да би са припадницима ОВК договорили услове предаје и око сахране Анђелка Костића. Вратили су се у пратњи припадника ОВК, међу којима су српски мештани Ретимља препознали њих 11: Хацију (Азем) Мазреку из Оптеруше, Авнију, Сафета, Шабана, Сељами и Решат Тачи, сви из Ретимља, Нијаза и Авдулу Круезиу, Исмета и Хамзу Краснићија, и директора основне школе у Ретимљу по имену Сафет.

Српско становништво села Ретимља предало је сво оружје. После предаје оружја, припадници ОВК дозволили су породици да сахране убијеног Анђелка Костића. Припадници ОВК су све мушкарце утоварили у камион и одвезли у правцу Оптеруше, а жене су, заједно са парализованим старцем Станојем Костићем, одвезли у село Зочиште, у манастир Свети Врачи. У манастиру је било 35 људи, а међу њима и 6 монаха.²⁷ Припадници ОВК су их 21. јула одвели у село Семетиште,²⁸ где су у школској згради провели ноћ. Сви су ослобођени 22. јула и предати Међународном комитету Црвеног крста.²⁹ Мушкарцима се изгубио сваки траг, све до тренутка када је јавности откривена масовна гробница у Волујку.

²⁶ Костић (Никола) Анђелко, рођен 8. фебруара 1936, земљорадник, 6. деце.

²⁷ У манастиру је било 6 монаха: Јордан Јеленков, Драгомир Продановић, Радојко Јелић, Владимир Ранчић, Бранко Прерадовић и Миленко Драгићевић. На неким местима се може пронаћи податак да је у манастиру било 7 монаха, али то није тачно, јер је на суђењу Синану Морине утврђено да је један од њих био цивил који је на себи имао мантију. У питању је Горан Ђорђевић.

²⁸ На неким местима се уместо села Семетиште спомиње село Самодража (Отета истина, 12/2007: 30); АМЖГ, Фонд о ратним сукобима од 1991. године, Косово и Метохија, несређена архивска грађа, Република Србија, Тужилаштво за ратне злочине, Окружни суд у Београду, Веће за ратне злочине, Оптужница против Синана Морине од 13. јула 2007. године. У првостепеној пресуди Окружног суда у Београду наведено је да је у питању село Семетиште (АМЖГ, Фонд о ратним сукобима од 1991. године, Косово и Метохија, несређена архивска грађа, Окружни суд у Београду, Веће за ратне злочине, Пресуда К. В. 2/07, од 20. децембра 2007. године у кривичном предмету против окривљеног Синана Морине).

²⁹ У манастиру су поред 6 монаха, углавном биле жене из Ретимља, Оптеруше и Зочишта. Сви су ослобођени захваљујући акцији Међународног комитета Црвеног крста. Захваљујући делегацији Међународног комитета Црвеног крста, данас постоје сведоци трагичних догађаја из јула 1998. године у селима ораховачке општине (Отета истина, 23/2010: 7).

Отети мушкарци Ретимља и Оптеруше и други отети грађани српске и ромске националности последњи пут виђени су у затвору ОВК у Малишеву (зграда полицијске станице која је у офанзиви освојена).³⁰ Крајем јула 1998. године, припадници ОВК су их са те локације одвезли у правцу Приштине, одакле им се изгубио сваки траг (Fond za humanitarno pravo, 2011: 230-240).³¹

После јулске офанзиве ОВК, многа села ораховачке општине остала су без православног становништва. Српски живаљ Ретимља и Оптеруше је протеран (Отета истина, 26/2011: 29; Отета истина, 15/2008: 17-18). Поред мештана ових села, постоје подаци да је и из села Зочиште протерано целокупно српско становништво (www.kurir-info.rs, 15.10.2014).³² Тако је 1998. године извршено етничко чишћење српског становништва у овим метохијским селима. А оно што треба приметити гледајући хронологију ратних збивања на Косову и Метохији, јесте да је етничко чишћење српског становништва у ораховачким селима извршено управо када је међународна заједница оптуживала СРЈ да спроводи етничко чишћење албанског становништва.

СПИСАК ЛИЦА ЧИЈИ СУ ПОСМРТНИ ОСТАЦИ ПРОНАЂЕНИ У ВОЛУЈКУ³³

Оптеруша:

1. Банзић (Милан) Спасоје, рођен 16. маја 1951, земљорадник, 5. деце.

³⁰ На једном месту се спомиње податак да је један заточеник видео групу званичника ОВК, а међу њима је био и Јакуп Краснићи у црној униформи. Заточеник је чуо да је Јакуп Краснићи наредио да се сви затвореници побију (www.yugofile.org.uk.pdfs/PANORAMA%2020081218.pdf, 27.11.2014). Највероватније је ово изјава Хосе Пабла Бараибара, УНМИК – овог форензичара, приликом сведочења у Хагу. Јакуп Краснићи је био председник косовске скупштине. Прим. аутора.

³¹ Највероватније је у питању 26. јул 1998. године (АМЖГ, Фонд о ратним сукобима од 1991. године, Косово и Метохија, несређена архивска грађа, Окружни суд у Београду, Веће за ратне злочине, Пресуда К. В. 2/07, од 20. децембра 2007. године у кривичном предмету против окривљеног Синана Морине; Fond za humanitarno pravo, 2011: 236).

³² На сајту је наведено да су све српске куће, гробља и светиње у Оптеруши, Ретимљу и Зочишту запаљене и уништене. Према оптужници против Синана Морине, све српске куће у селу Оптеруша су спаљене, а српске цркве Свети Спас и Свети Никола демолиране споља и унутра. Међутим, утврђено је да су српске куће спаљене тек касније, а да су православне цркве срушене тек након завршетка НАТО агресије на СРЈ 1999. године и да нису диране у време јулских догађаја (АМЖГ, Фонд о ратним сукобима од 1991. године, Косово и Метохија, несређена архивска грађа, Окружни суд у Београду, Веће за ратне злочине, Пресуда К. В. 2/07, од 20. децембра 2007. године у кривичном предмету против окривљеног Синана Морине). Међутим, на једном месту наведен је податак да је унутрашњост цркве у селу Оптеруша демолирана од припадника ОВК током јулских догађаја (АМЖГ, Фонд о ратним сукобима од 1991. године, Косово и Метохија, несређена архивска грађа, Пресуда Окружног суда у Пожаревцу, К 45/2000, од 12. јануара 2000. године).

³³ Списак је направљен на основу ДНК идентификације посмртних остатака, који су пронађени на локацији ФКТ20. Користили смо више извора: Fond za humanitarno pravo 15297; податке пронађене у Комисији за нестала лица Републике Србије, часопису *Отета истина* и на интернет сајту www.familylinks.icrc.org/Kosovo/sr. Лични подаци узети су из списка Удружења породица киднапованих и убијених на Косову и Метохији и *Косовске књиге памћења*. Види сајт www.kosmetskeztve.org.rs и сајт www.hlc-rdc.org.

2. Божанић (Сава) Божидар, рођен 13. јула 1939, земљорадник, 4. деце.
3. Божанић (Божидар) Новица, рођен 5. септембра 1966, радник ПКБ „Орвин“, 3. деце.
4. Божанић (Обрад) Младен, рођен 25. фебруара 1949, наставник, 3. деце.
5. Божанић (Младен) Немања, рођен 5. маја 1982, ученик.
6. Бурџић (Живко) Миодраг, рођен 17. августа 1939, земљорадник, 3. деце.
7. Бурџић (Живко) Спасоје, рођен 25. маја 1937, земљорадник, 5. деце.
8. Симић (Станоје) Сретен, рођен 10. фебруара 1931, земљорадник, 5. деце.

Ретимље:

1. Костић (Душан) Димитрије, рођен 24. октобра 1932, земљорадник, 4. деце.
2. Костић (Димитрије) Мирољуб, рођен 28. августа 1967, радник у ПКБ „Орвин“.
3. Костић (Димитрије) Векослав, рођен 28. октобра 1958, радник ПКБ „Орвин“.
4. Костић (Божидар) Тодор, рођен 30. јула 1965, радник ПКБ „Орвин“.
5. Костић (Божидар) Лазар, рођен 8. марта 1972, радник СО Ораховац, 1. дете.
6. Костић (Стајко) Миодраг, рођен 19. септембра 1960, радник ПКБ „Орвин“, 2. деце.
7. Костић (Стајко) Светислав, рођен 2. јуна 1965, незапослен.
8. Костић (Младен) Небојша, рођен 12. марта 1980, ученик.
9. Костић (Станоје) Срећко, рођен 29. јануара 1974, радник у ДД „18. новембар“.
10. Костић (Младен) Витомир, рођен 28. маја 1928, пензионер, ожењен.
11. Костић (Анђелко) Живко, рођен 15. маја 1976, радник ДД „18. новембар“.
12. Николић (Илија) Рајко, рођен 14. јуна 1955, земљорадник, 4. деце.
13. Николић (Рајко) Цветко, рођен 16. априла 1981, ученик.
14. Костић (Драгољуб) Југослав, рођен 6. јануара 1970, радник ПКБ „Орвин“.³⁴
15. Костић (Драгољуб) Сашко, рођен 14. јануара 1976, радник у ДД „18. новембар“.³⁵

Остали:

1. Гогић (Милан) Ђорђе, рођен 18. октобра 1930, земљорадник, 5. деце.³⁶
2. Ђорић (Антоније) Ђорђе, рођен 7. јуна 1970, возач.³⁷
3. Станојевић (Будимир) Крста, рођен 5. септембра 1960, домар у школи, 2. деце.³⁸

³⁴ Према сазнању аутора, посмртни остаци отетог Југослава Костића су идентификовани, а један од доказа за такву тврдњу је и то што се Југослав Костић више не води као нестало у Међународном комитету црвеног крста у Приштини и његов случај тражења је затворен. Види сајт: www.familylinks.icrc.org/Kosovo/sr. Такође, у часопису *Отета истина* је Југославу Костићу дат in memoriam (Отета истина, 18/2009: 20).

³⁵ Према сазнању аутора, посмртни остаци отетог Сашка Костића су идентификовани, а један од доказа за такву тврдњу је и то што се Сашко Костић више не води као нестало у Међународном комитету црвеног крста у Приштини и његов случај тражења је затворен. Види сајт: www.familylinks.icrc.org/Kosovo/sr. Такође, у часопису *Отета истина* наведено је да је мајка Лазарка Костић, поред своја 2 сина, сахранила још једанаест Костића (Отета истина, 20/2009: 7).

³⁶ Према подацима, Гогић Ђоко је имао 68 година и отет је 20. јуна 1998. године у селу Бање код Малишева. Његови посмртни остаци су пронађени у Волујку, а сахрањен је 14. октобра 2006. године у Нишу (Отета истина, 29/2012: 30). И у *Косовској књижи памћења* смо пронашли податак да је отет 20. јуна 1998 (Fond za humanitarno pravo, 2011: 197). Међутим, према званичним подацима Министарства унутрашњих послова Републике Србије отет је 20. јула 1998. године (АМЖГ, Фонд о ратним сукобима од 1991. године, Косово и Метохија, несрећена архивска грађа, Министарство унутрашњих послова Републике Србије, Списак отетих и несталих лица у периоду од 1. јануара 1998. до 27. септембра 2001).

³⁷ Рођен у Зочишту. Отет је у Ораховцу од припадника ОВК док је превозио трудницу у Дом здравља да се породи. Одведен је у затвор у Малишеву. Последњи пут је виђен жив 26. јула, када је са отетима из Оптеруше и Ретимља превожен у правцу Приштине (Fond za humanitarno pravo, 2011: 236). Сахрањен је 14. октобра 2006. године у Београду.

Албанци:³⁹

1. Berisha (Samedin) Bedri, рођен 1. маја 1966, земљорадник, 5. деце.
2. Konstantini (Zeqir) Besnik, рођен 16. августа 1969, трговац, 3. деце.
3. Krasniqi (Sokol) Gjoke, рођен 2. маја 1947, земљорадник, 4. деце.

Нумеричка анализа

Као што је из списка видљиво, све жртве су били цивили и различите старости. Подаци из списка нам омогућавају да урадимо нумеричку анализу националне, старосне и професионалне структуре настрадалих, а потпунију слику добићемо укрштањем података. Анализа националне структуре настрадалих показује да је 26 жртава било српске националности или 89,66%. У масовној гробници пронађене су и 3 жртве албанске националности или 10,34%.

НАЦИОНАЛНОСТ	БРОЈ	%
Срби	26	89,66
Албанци	3	10,34
УКУПНО	29	100

Анализа старосне структуре настрадалих указала је да су међу жртвама 2 малолетника или 6,90% и 5 лица старијих од 60 година или 17,24%. Највише је радно способног становништва (18 – 60 година). Њихов број је 22 или 75,86%. Укрштањем старосне и националне структуре настрадалих резултати су видљивији. Српском становништву припадали су 2 малолетна лица или 6,90% и 5 лица старијих од 60 година или 17,24%. Од 22 лица која смо сврстали у групу радно способног становништва, 19 лица припадали су српском становништву или 65,52%, а 3 лица албанском или 10,34%.

Старост/националност	СРБИ	АЛБАНЦИ	Укупно
-18	2		2
%	6,90		6,90
18-60	19	3	22
%	65,52	10,34	75,86
+60	5		5
%	17,24		17,24
Укупно	26	3	29

³⁸ Отета истина, 18/2009: 35 – 37. Отет је у Ораховцу када је отишао у Дом здравља да види шта му је са женом, која је била талац ОВК. Сахрањен је у Ораховцу (Fond za humanitarno pravo, 2011: 237).

³⁹ У *Косовској књизи памћења* наведено је да су посмртни остаци ових лица албанске националности пронађени на градском гробљу у Пећи (Fond za humanitarno pravo, 2011: 230 – 232). Према подацима о ДНК идентификацији, њихови посмртни остаци су пронађени у Волујку, на локацији ФКТ20. Према свему судећи, нека тела су раније сахрањена у Пећи. Часопис *Отета истина* пренео је изјаву Славише Добричанина који је изјавио да ће узорци посмртних остатака из масовне гробнице Волујак бити упоређени са узорцима узетим са 10 тела сахрањених на гробљу у Пећи (Отета истина, 4/2005: 6). Вероватно су тела пронађена на градском гробљу у Пећи ту сахрањена 2001. године, пошто су пронађена на локацији ФКТ20. Прим. аутора.

Социјално – економска структура настрадалих делимично се може сагледати преко професионалне структуре која нам је позната у 100% случајева. Нумеричка анализа професионалне структуре настрадалих показује да је од 29 жртава, било 14 радника или 48,28%, 10 земљорадника или 34,48%, 3 ученика или 10,34%, једно незапослено лице или 3,45% и 1 пензионер или 3,45%. Укрштањем професионалне и националне структуре настрадалих добили смо детаљније резултате. Од 14 радника, 13 лица припадало је српском становништву или 44,83%, а једно лице је било албанске националности или 3,45%. Од 10 земљорадника, 8 лица припадало је српском становништву или 27,59%, а 2 лица су била албанске националности или 6,89%. Сва три ученика припадали су српском становништву или 10,34%. Незапослено лице било је српске националности или 3,45%, а српском становништву припадало је и лице које је по професији пензионер или 3,45%.

ПРОФЕСИЈА	БРОЈ	%	Срби	%	Албанци	%
Радник	14	48,28	13	44,83	1	3,45
Земљорадник	10	34,48	8	27,59	2	6,89
Ученик	3	10,34	3	10,34		
Незапослен	1	3,45	1	3,45		
Пензионер	1	3,45	1	3,45		
УКУПНО	29	100	26	89,66	3	10,34

Свих 29 жртава пронађених у масовној гробници у Волујку била су лица мушког пола. На једном месту пронашли смо информацију да је у масовној гробници у Волујку пронађено и неколико жена (Отета истина, 4/2005: 8). И у књизи *Косово – глас жртава* наведено је да су у Волујку пронађени припадници оба пола (Оташевић, Dobričanin, 2006: 111). Међутим, према информацијама добијених од Комисије за нестала лица Републике Србије и према подацима до којих смо дошли истраживањем, у масовној гробници Волујак нису пронађена лица женског пола.

Од 24 лица отетих са свог огњишта у селима Ретимље и Оптеруша, посмртни остаци за 23 лица пронађена су у Волујку. Посмртни остаци отетог Младена Костића никада нису пронађени,⁴⁰ и он је у Међународном комитету Црвеног крста у Приштини и даље регистрован као нестало. Треба нагласити да Волујак није до краја истражен, па се може претпоставити да је и Младен Костић жртва злочинства припадника ОВК.⁴¹

Сва лица из нашег списка отета су између 17. и 20. јула 1998. године осим Југослава Костића (11. јул), и Берише Бедрија и Константинови Бесника, који су отети у јуну исте године (Fond za humanitarno pravo, 2011: 230-232). Сва три припадника албанске националности, који су пронађени у Волујку, била су заточена у затвору ОВК у Дреновцу и били су живи средином јула месеца (Fond za humanitarno pravo, 2011: 230-232). Такође, Југослав Костић отет је 11. јула 1998. године, па се може претпоставити да је био жив до краја

⁴⁰ Костић (Никола) Младен, рођен 22. фебруара 1940, 3. деце (Отета истина, 26/2011: 30).

⁴¹ Претпоставља се да неки посмртни остаци могу бити и на дубини од пола километара (Отета истина, 4/2005: 4).

јула, када је заједно са осталим отетим лицима одведен из затвора ОВК у правцу Приштине.

Нумеричка анализа списка лица чији су посмртни остаци пронађени у Волујку указује на трагику цивилног становништва општине Ораховац. Најмлађа жртва је имала 16 година, а најстарија 70. Зато што се међу отетим лицима налазило и малолетно лице, овај случај спада у тзв. тежи облик кривичног дела отмице и убиства.

Споменик истине, незаборава и непребола

На административном пункту Мердаре, дана 13. октобра 2006. године, извршена је примопредаја посмртних остатака за 29 лица пострадалих на Косову и Метохији (Отета истина, 9/2006: 9).⁴² Од тога, 23 посмртна остатка из ораховачких села Ретимље и Оптеруша. После примопредаје посмртних остатака, организована је заједничка сахрана на београдском гробљу Орловача (Отета истина, 7/2006: 4-5).⁴³

На београдском гробљу Орловача, 14. октобра 2006. године, сахрањени су посмртни остаци 26 лица српске и других националности из масовне гробнице Волујак и других гробница. Посмртни остаци за остала три лица, која су предата 13. октобра 2006. године, на захтев породица, сахрањена су у Нишу и Плаву. Последња два ковчега, у којима су посмртни остаци из гробнице Волујак који нису могли бити идентификовани, положени су у заједничку гробницу, на којој је постављена плоча, у знак сећања на све НН жртве албанског терора (Отета истина, 9/2006: 10).⁴⁴

На београдском гробљу Орловача, на деветогодишњицу од отимања мештана Ораховца, 18. јула 2007. године, на парцели бр. 1 где су сахрањени посмртни остаци жртава масовних гробница, одржан је помен жртвама и освештани су гробови 26 лица српске и других мањинских националности. Тога дана је откривена и заједничка спомен – плоча у знак сећања на дан заробљавања српских цивила у Ораховцу за време оружаних сукоба. Спомен обележје је подигнуто пострадалима и сведочи о злочину над мештанима ораховачких села и још неколико житеља са Косова и Метохије. Овај споменик жртвама албанских паравојних формација подигнут је како би указивао на жртве

⁴² Породицама је примопредаје вршила Канцеларија УНМИК-а за нестала лица у сарадњи са Комисијом за нестала лица Републике Србије. Прим. аутора.

⁴³ Обзиром да је из неколико породица, много људи отето из ораховачких села Ретимље и Оптеруша, породице су се договориле да се сви заједнички сахране на једној колективној парцели и да им се подигне спомен обележје. На гробљу Орловача, сахрањени су посмртни остаци 23 жртве из села Ретимље и Оптеруша, а по жељи породице и посмртни остаци Светозара Томића (Отета истина, 26/2011: 29).

⁴⁴ Сви посмртни остаци из Волујка који нису идентификовани сахрањени су у посебној заједничкој гробници која је обележена са НН (Отета истина, 23/2010: 7). Према расположивим подацима, само две жртве нису могле бити идентификоване (Отета истина, 26/2011: 29). Исти часопис је писао да су на крају парцеле сахрањена два НН ковчега (Отета истина, 9/2006: 11). Није јасно да ли су у питању посмртни остаци Југослава и Сашка Костића.

албанског тероризма, на неправду над невинима и некажњеним извршиоцима злочина. На спомен – плочи налази се светосавски крст и ручно уклесан текст:

ЗА НЕЗАБОРАВ

*Косово зашто ћутиш?
кад ћутало никад ниси!
Вриштало увек ти си ...
Пусти глас истине
Са свете твоје груде
Заплачи за отетима
Јер им се данас
По твојој земљи кости мрве.*

*На Косову и Метохији 1998/1999. године Срби су отимани из својих кућа,
са радних места, улица, одвођени у логоре, мучени и масакрирани.*

НЕКА ИМ ЗЕМНИ ОСТАЦИ ПОЧИВАЈУ У МИРУ.⁴⁵

Мештани општине Ораховац су заједно убијени и заједно сахрањени. Њихови посмртни остаци су пронађени у масовној гробници, па су и сахрањени на заједничкој парцели.

Однос правде и злочина

За убиство цивила српске и албанске националности пронађених у Волујку још нико није кажњен. Нека лица су процесуирана за догађаје који су се догодили у јулу 1998. године, али нико није кажњен за кривично дело тешко убиство. У Републици Србији, на основу правоснажне пресуде Окружног суда у Пожаревцу К. бр. 58/99 и пресуде К. бр. 45/2000, припадници ОВК Кабаши Сафет, Кабаши Седат и Мазреку Каплан оглашени су кривим и кажњени за догађаје који су се десили у ораховачким селима од 17. до 21. јула 1998. године.⁴⁶ Они су осуђени на вишегодишње казне затвора због кривичног дела тероризма и удруживања ради непријатељске делатности. Међутим, за уморство грађана Метохије који су пронађени у Волујку још нема пресуде.

⁴⁵ Отета истина, 11/2007: 7.

⁴⁶ У књизи *Косово – глас жртва* наведено је да су неке женске особе српске националности силоване у селу Ретимље 18. јула 1998. године (Оташевић, Добрићанин, 2006: 110). И на другим местима се може наћи податак да је било силовања у селима ораховачке општине (АМЖГ, Фонд о ратним сукобима од 1991. године, Косово и Метохија, несређена архивска грађа, Република Србија, Тузилаштво за ратне злочине, Окружни суд у Београду, Веће за ратне злочине, Оптужница против Синана Морине, од 13. јула 2007. године); www.politika.rs, 15.10.2014). Међутим, треба нагласити да су сви сведоци јулских догађаја из 1998. године на суду негирали да је било силовања (АМЖГ, Фонд о ратним сукобима од 1991. године, Косово и Метохија, несређена архивска грађа, Окружни суд у Београду, Веће за ратне злочине, Пресуда К. В. 2/07, од 20. децембра 2007. године у кривичном предмету против окривљеног Синана Морине).

Документација о случају Вољујак је обимна, постоје жртве, докази и сведоци, а податке о извршиоцима овог злочина имају сви релевантни судови и институције: Међународни суд за бившу Југославију у Хагу, УНМИК, ЕУЛЕКС⁴⁷, државни органи Републике Србије и правосудни систем самопроглашене Републике Косово (www.politika.rs, 15.10.2014).⁴⁸ Није тајна да су за отимање, злостављање, убиство и расељавање српског становништва ораховачких села одговорне „њихове дојучерашње комшије“ (www.kurir-info.rs, 15.10.2014).⁴⁹ Постоје докази и сведоци да су припадници ОВК који су одговорни за злочин, углавном били мештани ораховачких села.⁵⁰ Из изјаве Вељка Одаловића, председника Комисије за нестала лица Републике Србије, јасно је да су у питању комшије албанске националности: „Породице знају ко је одговоран за злочин у Ораховцу, видели су и познавали те људе који су то учинили, а ЕУЛЕКС и други надлежни и поред сведока не предузимају никакве кораке да тај злочин расветле“ (Отета истина, 23/2010: 7).⁵¹ Све су то биле комшије албанске националности, које су породице жртава гледале док су им из села одводили синове, мужеве и браћу (Отета истина, 26/2011: 29). Иако доказа и сведока овог злочина има много, правда није задовољена, па се о односу правде и злочина не може говорити у позитивном смислу.

Правни систем на Косову и Метохији дуго није био заинтересован да отвори случај отимања, убиства и расељавања мештана Ораховца. Припадници ОВК, Селим Краснићи, Бедри Зуберај и Агрон Краснићи, правоснажно су осуђени од судија Врховног суда Косова 2009. године због незаконитог притвора и нехуманог поступања према Бериши Бедрију и другим затвореницима у затвору ОВК у Дреновцу (Fond za humanitarno pravo, 2011: 231). Међутим, треба приметити да су кажњени због нехуманог поступања и незаконитог притвора над затвореницима албанске националности.

Једна од пресуда којом су 2014. године осуђени припадници ОВК за догађаје који су се десили јула 1998. године у Оптеруши прошла је неопажено у српској јавности.

Врховни суд Косова у већу које су чинили ЕУЛЕКС судије Елка Филчева – Ерменкова, Есма Ертерзи и судија Врховног суда Косова Валдете Дака, донели су пресуду 7. августа 2014. године којом су Сокољ Битићи и Ејуп Кабаши осуђени на две године затвора због ратног злочина против цивилног становништва извршеног 17. и 18. јула 1998. године у Оптеруши, у саизврши-

⁴⁷ ЕУЛЕКС – Мисија полиције и правосуђа Европске уније на Косову и Метохији. Прим. аутора.

⁴⁸ Случајем тзв. „ораховачке групе ОВК“ бавили су се Међународни суд за бившу Југославију у Хагу, УНМИК, ЕУЛЕКС и државни органи Републике Србије (Отета истина, 23/2010: 8). Постоји податак да Међународни суд за бившу Југославију у Хагу није хтео да отвори истрагу поводом масовне гробнице у Вољујку, јер је било предвиђено да буде укинута до 2010. године, па није било времена за нове истраге (www.yugofile.org.uk/pdfs/PANORAMA%2020081218.pdf, 27.11.2014).

⁴⁹ Очеvidно је да су у питању комшије албанске националности. Прим. аутора.

⁵⁰ АМЖГ, Фонд о ратним сукобима од 1991. године, Косово и Метохија, несређена архивска грађа, Влада Републике Србије, Комисија за нестала лица, Информација о киднаповању Срба из села Ретимље и Оптеруша, бр. 4/4-11-0001/2006-233, од 6. октобра 2006. године.

⁵¹ Пре ЕУЛЕКС-а, Међународни суд за бившу Југославију у Хагу и УНМИК нису урадили свој посао. Прим. аутора.

лаштву. Припадници ОВК, Ејуп Кабаши и Сокољ Битићи, у првом степену су били ослобођени кривице, а у другом осуђени на по пет година затвора. Хаџи Мазреку, против кога су правосудни органи на Косову и Метохији водили поступак због истог кривичног дела је раније правоснажно ослобођен, иако су га сведоци из Ретимља и Оптеруше навели као човека који се понашао као „командант операције“. Истом пресудом Врховног суда Косова обухваћен је и Насер Хоти, који је у првом степену ослобођен кривице, а у другом осуђен за кривично дело „пружање помоћи починиоцима након почињеног кривичног дела“ (Отета истина, 32/2013: 7).⁵²

Решавајући по жалбама, Врховни суд Косова је донео наведену пресуду којим је делимично усвојио жалбе Ејупа Кабашија и Сокоља Битићија, и другог степена пресуду преиначио у делу која се односила на казну, па су им казне смањене са пет, на две године затвора. Жалба коју је поднео Насер Хоти у целости је усвојена, па се другог степена пресуда делимично одбацила и он је ослобођен оптужбе. Његови саокривљени, Мустафа Хоти, Миљазим Хоти, Неџмедин Бериша и Јетула Кабаши су такође проглашени невиним зато што није доказано да су они помагали Ејупу Кабашију у извршењу наведених злочина. Они су ослобођени кривице за кривично дело „помагање починиоцима након извршења кривичног дела“.⁵³

У овом поступку, два сведока јулских догађаја препознале су извршиоце на суђењу. Врховни суд Косова је у образложењу своје одлуке навео да је непобитно утврђено да су Кабаши и Битићи били присутни током догађаја у Оптеруши, да су били у униформама, са оружјем, у наоружаној групи чији је циљ био да се очисти село од српског становништва.

Окривљени су током поступка тврдили да у кући Божанића нису били цивили, али је Врховни суд Косова закључио да је нападно српско становништво користило оружје ради сопствене заштите, да нису учествовали у непријатељствима, па их је сматрало за цивилима који према Женевској конвенцији имају заштићени статус. Са друге стране, Веће је утврдило да је напад извршила група ОВК и било је убеђено да је та група ОВК била организована

⁵² Ејуп Кабаши је 2011. године осуђен од судија Окружног суда у Призрену на казну затвора од пет година за кривично дело ратни злочин против цивилног становништва. Истом пресудом, Хаџи Мазреку је ослобођен оптужби, а остали оптужени (сем Сокоља Битићија који тада није био на оптужници) оглашени су криви за пружање помоћи извршиоцу након извршења дела. Врховни суд Косова је 2012. године усвојио жалбе Ејупа Кабашија и Насера Хотија и случај вратио на поновно суђење у односу на оптуженог Кабашија и оптужене за пружање помоћи (www.hlc-rdc.org). У поновљеном судском поступку, мешовито судско веће, састављено од једног ЕУЛЕКС – овог и двојице локалних судија, ослободило је Ејупа Кабашија и Сокоља Битићија и још пет особа оптужби за ратни злочин у селу Оптеруша јула 1998. године. Вест је обелодањена 5. фебруара 2013. године. Судско веће је утврдило да оптужени Ејуп Кабаши и Сокољ Битићи нису извршили кривично дело ратног злочина против цивилног становништва јер није доказано да су они јула месеца 1998. применили мере застрашивања и терора против становништва српске националности у Оптеруши. Оптужени Мустафа Хоти, Миљазим Хоти, Насер Хоти, Неџмедин Бериша и Јетула Кабаши су такође проглашени невиним зато што није доказано да су они помагали Ејупу Кабашију у извршењу наведених злочина.

⁵³ АМЖГ, Фонд о ратним сукобима од 1991. године, Косово и Метохија, несређена архивска грађа, *Presuda Vrhovnog suda Kosova*, PA II 3/2014, od 7. avgusta 2014. godine.

јединица, јер „без организације, у оквиру које је барем један члан групе имао вођство и давао команде, та група једноставно не би могла да буде формирана и да изврши овај напад“.⁵⁴ Веће је сматрало да су Кабаши и Битићи делили циљеве групе ОВК да се село очисти од његових српских становника, и да су томе допринели.

Кабаши и Битићи били су чланови групе која је заједнички угрожавала и застрашивала српско становништво у Оптеруши, али је Веће при изрицању казне узело у обзир неколико олакшавајућих околности. Као олакшавајућа околност за Кабашија је наведен његов позив српском становништву које је било у кући Божанића да не излазе како би се избегла непотребна штета. Друга околност је што сведоке овог догађаја осуђени нису подвргли било каквим окрутним, нехуманим, понижавајућим или застрашујућим радњама. Ти сведоци су ослобођени након извесног времена, а док су били заточени примали су храну и враћен им је новац који су им одузели припадници ОВК. Веће је утврдило и да нису установљене никакве отежавајуће околности и да је опасност коју су представљали у овом кривичном делу била знатно мања него што је то случај код сличних кривичних дела. Као олакшавајућа околност је узето у обзир и време које је прошло од извршеног дела.

Зато што су олакшавајуће околности „претекле“ у односу на друге, Веће их је осудило на казну затвора која је испод минимума прописаног за ово кривично дело. Сматрали су да ће тиме бити постигнута сврха кажњавања: одвраћање и заслуженост. Направљен је компромис: мање од пет година, али више од слободе. Остављено је само да академска јавност одговори на питање да ли је ово примерена казна за догађаје у Оптеруши.

У Републици Србији, за злочин у Волујку био је оптужен Синан (Хајредин) Морина, наводно бивши припадник „ореховачке групе“ ОВК.⁵⁵ Тужилаштво за ратне злочине у Београду отворило је истрагу против Синана Морине из села Оптеруша код Ораховца због основане сумње да је један од извршилаца ратног злочина у селима Оптеруша и Ретимље 1998. године. Ухапшен је у Херцег Новом. Из Републике Црне Горе депортован је у Републику Србију и био је притворен у Казнено – поправном дому „Забела“ у Пожаревацу. Ухапшен је децембра 2006. године и одмах пребачен у Републику Србију, јер је против њега постојала оптужница за тероризам Окружног тужилаштва у Призрену, које је после НАТО агресије на СРЈ измештено у Пожаревац. Његов случај је преузело Тужилаштво за ратне злочине у Београду. Тужилаштво је сумњало да је Синан Морина, као припадник ОВК умешан у ликвидацију 25 лица српске националности. „Ораховачка група“ је сумњичена да је деловала у оперативној зони „Паштрик“, и да је тела убијених касније сакрила у пећини Волујак. Према писању штампе на Косову и Метохији, а на основу архивске грађе из вре-

⁵⁴ Исто.

⁵⁵ Поред Синана Морине, оптужено је још 34 припадника ораховачке групе ОВК. Оптужени су под сумњом да су криви за убиство 25 лица српске националности села Оптеруше и Ретимља. Према писању *Политике*, на списку оптужених је и шеф тајне полиције ОВК у Ретимљу Серић Штрбани Нехат, Тачи Беџет Авни, Мехмет Штрбани, Муарем Круезиу, Сафет и Расим Тачи, Цветет Ељшани, Исмет Бериша, Хамза Краснићи и Скендер Круезиу (www.politika.rs, 15.10.2014).

мена оружаног сукоба, Синан Морина је био активан борац ОВК у саставу 132. бригаде „Мирте Занели“ којом је командовао Малик Ндрецен, на фронту између села Пожар и Љумбарда у околини Дечана (Отета истина, 10/2007: 29).⁵⁶ Синан Морина се на суђењу изјаснио као невин и тврдио је да се у то време, када је извршен злочин над грађанима општине Ораховац, налазио у иностранству.

Средином јула 2007. године, Тужилаштво за ратне злочине у Београду подигло је оптужницу против Синана Морине за ратни злочин против цивилног становништва српске националности на подручју општине Ораховац. Према наводима оптужнице, сумњичио се да је од 17. до 21. јула 1998. године, са још 34 припадника исте јединице ОВК, извршилац и одговоран за уништавање имовине и верских објеката и протеривање, затварање, мучење и силовања као и убиство осам цивила српске националности. Према оптужници, 19. јула 1998. године је камионом пребацио заробљене цивиле до села Зочиште. Према оптужници, припадници његове јединице су заробљене мушкарце превезли до места Волујак где су их убили (Отета истина, 11/2007: 17).

Синан Морина је пред Окружним судом - Већем за ратне злочине у Београду - ослобођен кривице, јер није било доказа да је као бивши припадник ОВК учествовао у нападу, протеривању и затварању српских цивила у селу Оптеруша 1998. године. Од око 20 испитаних сведока, само је један теретио Синана Морину, Славица Банзић, на чијем се исказу заснивала оптужница. Синан Морина теретио се да је као припадник „оравачке групе ОВК“ осам жена из Оптеруше превозио до Зочишта, а затим до места Самодрезе, док су остали припадници његове јединице тукли, а затим превезли осам мушкараца до места Волујак, где су их убили (Отета истина, 12/2007: 30). Врховни суд Републике Србије је у марту 2009. године укинуо пресуду Већа за ратне злочине и вратио предмет на поновно суђење.⁵⁷ Међутим, за то време, Синан Морина је побегао из Републике Србије и налази се у бекству. За њим је расписана међународна потерница 30. децембра 2009. године (www.vaseljenska.com, 28.10.2014).⁵⁸

Према подацима, знају се имена припадника ОВК који су учествовали у злочину. Као што смо горе напоменули, српски мештани села Оптеруше препознали су своје комшије: Хацију (Азем) Мазреку, Ејуп (Касум) Кабаши, Седат (Али) Кабаши, Сокол (Мелит) Битићи, Али (Дахим) Битићи и Сулејман Битићи (Fond za humanitarno pravo 14277, 2005: 2-4). И српски мештани из села Ретимља препознали су 11 припадника ОВК, углавном своје комшије: Хацију

⁵⁶ У пресуди против Синана Морине спомиње се и податак да је био припадник 124. бригаде при Оперативној зони „Паштрик“ (АМЖГ, Фонд о ратним сукобима од 1991. године, Косово и Метохија, несређена архивска грађа, Окружни суд у Београду, Веће за ратне злочине, Пресуда К. В. 2/07, од 20. децембра 2007. године у кривичном предмету против окривљеног Синана Морине). Очигледно да није утврђено да ли је био или не припадник ОВК и јединице која је била одговорна за јулска дешавања. Прим. аутора.

⁵⁷ АМЖГ, Фонд о ратним сукобима од 1991. године, Косово и Метохија, несређена архивска грађа, Решење Врховног суда Србије Кж I РЗ. 1/08, од 3. марта 2009. године.

⁵⁸ Синан Морина је више пута у Европи хапшен по потерници Републике Србије, али никада није изручен како би му се судило. Прим. аутора.

(Азем) Мазреку из Оптеруше, Авнију, Сафета, Шабана, Сељами и Решат Тачи, сви из Ретимља, Нијаза и Авдулу Круезиу, Исмета и Хамзу Краснићија, као и директора ОШ у Ретимљу по имену Сафет (Fond za humanitarno pravo 14277, 2005: 2-4). Поред Синана Морине, Тужилаштво за ратне злочине у Београду тренутно терети још 34 припадника ОВК за догађаје из јула 1998. године. У питању су: Дуљаку Хаљити, Кабаши Рахман, Битићи Сокољ, Битићи Бећир, Мазреку Каплан, Спаху Решат, Краснићи Џемаљ, Краснићи Сељам, Дуљаку Бејтулах, Морина Фитим, Кабаши Џеват, Кабаши Незат, Спахију Рефки, Спахију Енвер, Спахију Башким, Спахију Наим, Спахију Алберт, Спахију Авдуљ, Спахију Фатмир, Кабаши Ејуп, Кабаши Беким, Кабаши Наим, Кабаши Салих, Кабаши Фејзи, Кабаши Назми, Кабаши Дервиш, Кабаши Седат, Дуљаку Фатмир, Битићи Агим, Дуљаку Аљбер, Краснићи Чазим, Краснићи Касум, Краснићи Авни и Дуљаку Рифат.⁵⁹ *Политика* је писала да су на списку и шеф тајне полиције ОВК у Ретимљу Сериф Штрбани Нехат, Тачи Беџет Авни, Мехмет Штрбани, Муарем Круезиу, Сафет и Расим Тачи, Цвет Ељшани, Исмет Бериша, Хамза Краснићи и Скендер Круезиу (www.politika.rs, 15.10.2014). Према писању *Политике*, налогодавци злочина у Ретимљу су припадници ОВК Авдул Муслију и Тахир Синани, а потоњи је био командант оперативне зоне „Паштрик“, који је погинуо у Македонији (www.politika.rs, 15.10.2014).⁶⁰

Уместо закључка

Из горе изложеног, очевидно је да су све жртве у селима Оптеруша и Ретимље нападнуте у својим кућама, ухапшене, задржане, малтретиране, убијене и расељене на основу етничке припадности. У јулском нападу 1998. године припадници ОВК извршили су неколико кривичних дела према цивилном становништву: противзаконита затварања, мучења и повреде психичког и телесног интегритета, убиства и расељавања. Из свега наведеног, јасно је да се ради о плански организованом и систематском насиљу и терору ОВК. О ратном злочину.

Зла коб и трагична судба несумњиво је задесила српске породице из Ретимља и Оптеруше. Настрадали су, углавном, били браћа или очеви и синови: браћа Миодраг и Спасоје Бурџић, браћа Лазар и Тодор Костић, браћа Светислав и Миодраг Костић, браћа Југослав и Сашко Костић. Такође, отети Младен и убијени Анђелко Костић су били браћа. Отац Рајко Николић и син Цветко, отац Божидар Божанић и син Новица, отац Младен Божанић и син Немања, отац Димитрије Костић и његови синови Мирољуб и Векослав, отац Анђелко Костић и његов син Живко. Такође, на локацији „Волујак 1“ пронађени су Азем Исаку и његов син Висар.

⁵⁹ АМЖГ, Фонд о ратним сукобима од 1991. године, Косово и Метохија, несређена архивска грађа, Тужилаштво за ратне злочине, Окружни суд у Београду, Веће за ратне злочине, Оптужница против Синана Морине, од 13. јула 2007. године.

⁶⁰ Тахира Синанија, ликвидирала је македонска полиција 2001. године током оружаних сукоба у околини Гостивара. Прим. аутора.

Наше истраживање указује да је у масовној гробници на локацији ФКТ20 укупно пронађено 29 жртава. Ипак, треба нагласити да број није коначан, јер масовна гробница није у потпуности истражена. Већ смо споменули да посмртни остаци Младена Костића никада нису пронађени, али с правом можемо претпоставити да је и он жртва. Такође, треба имати у виду да је свако наведено лице са својом причом и трагичном судбином, са својом личном историјом и да се иза сваког броја налази особа са личним именом и презименом.

Отмица и убиство мештана села Ретимља и Оптеруше представља један од најтежих злочина извршених на Косову и Метохији. Не знају се тачне околности под којима су жртве настрадале. Праву истину може открити само ефикасна и делотворна истрага која ће довести до процесуирања и кажњавања одговорних. Сатисфакција породица жртава и правда биће остварени онда када дође до примереног кажњавања свих извршилаца. Нема задовољења без расветљавања отимања, убиства и расељавања српског становништва општине Ораховац. Због тога, велика су очекивања од новоформираног суда за ратне злочине који ће судити бившим припадницима ОВК за извршене злочине. Један од случаја којим би требало да се овај суд позабави је и трагична судбина српског становништва ораховачких села. Да ли су потребни бољи докази од посмртних остатака отетих и убијених лица пронађених у каљузи и глибу Волујка и од сведока несрећних јулских догађаја остаје да се види.

Литература:

Извори:

1. Архив Музеја жртава генocide. Фонд о ратним sukobима од 1991. године. Kosovo и Метохија. Несређена архивска грађа.

Литература:

1. Влада Републике Србије (2003): *Албански тероризам и организовани криминал на Косову и Метохији*, Београд.
2. *Злочини албанских терориста 1995 – 1998.*, (1999): Јединство, Приштина.
3. Комитет за прикупљање података о извршеним злочинима против човечности и међународног права (2001): *Списак Комитета за прикупљање података о извршеним злочинима против човечности и међународног права*, Београд.
4. OEBS, (2001): *Како виђено, тако рећено: анализа OEBS Верификационе мисије Косово: стање људских права од октобра 1998. до јуна 1999. године*, Фонд за хуманитарно право, Београд.
5. Оташевић, Вујадин. Добрићанин, Славиша (2006): *Косово-глас жртава*, Медицински факултет, Ниш.
6. Савезно министарство за иностране послове (2000): *Терористички акти албанских терористичких група на Косову и Метохији: документа и докази 1. јануар 1998 – 10. јун 1999.*, први део, III, Београд.
7. Дžелетовић Иван, Павле (2014): *Злочини Арбанаса над Србима: вековни записи странца о злочинима Арбанаса над Србима*, Геополитика press, Београд.
8. Фонд за хуманитарно право 14277. *Истраживање, документација и памћење: Судбина Срба, Црногорца, Рома, Бошњака и Ашкалија несталих на Косову*, новембар 2005.

9. Fond za humanitarno pravo 15297. Office on Missing Persons and Forensics, Remains identified and handed over to the affected families between March 2003-2007.
10. Fond za humanitarno pravo (2011): Kosovska knjiga pamćenja: 1998-2000.: da ljudi pamte ljude, knj. 1., Beograd.

Интернет:

1. Marko Albinović, „Orahovačka grupa“ pobila Kostiće, www.politika.rs. (15.10.2014).
2. www.yugofile.org.uk/pdfs/PANORAMA%2020081218.pdf. (27.11.2014).
3. „Pronađena masovna grobnica na Kosovu“, www.glasamerike.net. (14.10.2014).
4. Marko Albinović, „Osumnjičen za ubistvo 25 Srba“, www.politika.rs. (23.10.2015).
5. „Danas parastos žrtvama otmica albanskih terorista“, www.kurir-info.rs. (15.10.2014).
6. „Kosovski Albanci Kabashi i Bytyqi oslobođeni optužbi za ratni zločin u Opterusi/Opterushe“, www.hlc-rdc.org, (14.4.2015).
7. „Pripadnik OVK uhapšen u Austriji, Srbija traži izručenje“, www.vaseljenska.com. (28.10.2014).
8. www.kosmetskezrtve.org.rs.
9. www.familylinks.icrc.org/Kosovo/sr.
10. www.vesti-online.com. (5.10.2015).
11. „Još jedna masovna grobnica na Kosovu“, www.pregled.com. (28.5.2015).

Периодика:

1. A. A., „Osumnjičen za ubistvo 25 Srba“, *Oteta istina*, godina III, br. 10, Beograd, 2007, str. 29.
2. V. Becić, „Otet Đoko Gogić“, *Oteta istina*, godina VII, br. 29, Beograd, 2012, str. 30.
3. V. B., „Istina posle devet godina“, *Oteta istina*, godina VI, br. 18, Beograd, 2009, str. 35 – 37.
4. V. B., „Za Srbe pravde nema“, *Oteta istina*, godina IX, br. 32, Beograd, 2013, str. 7.
5. V. B., „Optužen pripadnik „orahovačke grupe“ OVK“, *Oteta istina*, godina III, br. 11, Beograd, 2007, str. 17.
6. Bjelica, Slobodan (2006): „Kosovo i Metohija u okviru Jugoslavije“, *Kultura polisa*, br. 4 – 5, str. 419.
7. „Volujak otkriva nove žrtve“, *Oteta istina*, godina I, br. 4, Beograd, 2005, str. 5.
8. V. Vidaković, „Ni posle 12 godina nema krivaca“, *Oteta istina*, godina VI, br. 23, Beograd, 2010, str. 7.
9. J. Gajer, „Ubijeni ili živi zakopani?“, *Oteta istina*, godina I, br. 4, Beograd, 2005, str. 8.
10. J. G., „Prikriivanje zločina“, *Oteta istina*, godina I, br. 4, Beograd, 2005, str. 6.
11. G. S. J., „Jako uporište OVK“, *Oteta istina*, godina I, br. 4, Beograd, 2005, str. 4.
12. Đokić, Bojan (2015): „Zločini OVK: masovna grobnica »Mališevo«“, *Bezbednost*, br. 3, str. 122 – 141.
13. Đokić, Bojan (2015): „Numerička analiza spiska otetih i nestalih Srba i pripadnika drugih manjinskih zajednica na Kosovu i Metohiji“, *Tokovi istorije*, br. 1, str. 123 – 144.
14. Slavica Đukić, „Identifikovani posmrtni ostaci 30 lica“, *Oteta istina*, godina I, br. 7, Beograd, 2006, str. 4 – 5.
15. S. Đukić, „Spomenik istine žrtvama albanskog terorizma“, *Oteta istina*, godina III, br. 11, Beograd, 2007, str. 7.
16. „Znaju se imena zločinaca“, *Oteta istina*, godina VII, br. 26, Beograd, 2011, str. 29 – 30.
17. „In memoriam“, *Oteta istina*, godina VI, br. 18, Beograd, 2009, str. 20.
18. „Kod Kline pet novih grobnica“, *Oteta istina*, godina I, br. 4, Beograd, 2005, str. 6.
19. „Kosti na analizi“, *Oteta istina*, godina I, br. 4, Beograd, 2005, str. 25.

20. „Masovna grobnica u pećini“, *Oteta istina*, godina I, br. 4, Beograd, 2005, str. 4.
21. „Molitva za ubijene“, *Oteta istina*, godina III, br. 9, Beograd, 2006, str. 10.
22. I. M., „Nedopustiva nebriga i neodgovornost“, *Oteta istina*, godina V, br. 15, Beograd, 2008, str. 17 – 18.
23. S. M., „Zločini bez kazne“, *Oteta istina*, godina III, br. 9, Beograd, 2006, str. 9.
24. M. M. K., „N.N. grobnica“, *Oteta istina*, godina VI, br. 23, Beograd, 2010, str. 7.
25. „Oslobođen Sinan Morina“, *Oteta istina*, godina IV, br. 12, Beograd, 2007, str. 30.
26. „Otišla deci“, *Oteta istina*, godina VI, br. 20, Beograd, 2009, str. 7.
27. „Poslednji pozdrav Kostićima, Božanićima, Nikolićima...“, *Oteta istina*, godina III, br. 9, Beograd, 2006, str. 11.
28. „Pronađeno 13 tela nealbanaca“, *Oteta istina*, godina I, br. 4, Beograd, 2005, str. 6 – 7.
29. O. Radić, „Oteto četrdesetdvoje ljudi“, *Oteta istina*, godina V, br. 19, Beograd, 2009, str. 15.
30. „Streljani i u jamu bacani?!“, *Oteta istina*, godina I, br. 4, Beograd, 2005, str. 5.
31. Vesna Topalović, „Otkrivanje grobnica na Kosmetu – političke pripreme za standarde“, *Oteta istina*, godina I, br. 4, Beograd, 2005, str. 9.
32. „U pećini 22 tela“, *Oteta istina*, godina I, br. 4, Beograd, 2005, str. 7.
33. „U pećini 23 leša“, *Oteta istina*, godina I, br. 4, Beograd, 2005, str. 6.

MOWING VILLAGES OF METOHİJA: MASS GRAVE „VOLUJAK“

Summary: In July 1998, members of the so-called. Kosovo Liberation Army attacked the municipality of Orahovac and the surrounding villages. In this offensive KLA, Serbian villagers Retimlje and Opteruša were abducted from their homes. Women were soon released, while the men, including some minors, were never returned. Remains of human remains were found along with the village waste, in a mass grave near the village of Volujak. They belonged to a group of about 40 people that were in July 1998 abducted by the Kosovo Liberation Army.

During the July events, eight men were abducted from Opteruša and 16 of Retimlje. The remains of all, except for one person were found in a mass grave Volujak. The tomb was discovered to the public in 2005, but authorities knew about it back in 1998. In Volujak mass grave the remains of a total of 29 people were found, but this number can not be considered definitive because indirect evidence suggests that the number is higher. All the remains of locals Orahovac village found in the mass grave Volujak were buried on a common tomb at the Belgrade cemetery Orlovača. In addition to the kidnapping and murder of residents of these villages, the KLA members carried out an ethnic cleansing, because their Serbian residents never after the unhappy July events are not returned to their homes.

So far no one has been punished for the murder of villagers Retimlje and Opteruša. The public rightfully expects that the newly established war crimes court that will judge the former members of the so-called. Kosovo Liberation Army prosecute the events that took place in July 1998 in the villages. This is the last chance that criminals are brought to justice.

Key words: Kosovo and Metohija, Volujak, Retimlje, Opteruša, Zočište, Orahovac, KLA, kidnapping